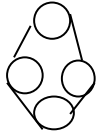

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU E ADELAIDE, BRISBANE, CAIRNES,
DARWIN, MELBOURNE, PERTH, SYDNEY, TOWNSVILLE...**

August 5, 18: Na Siga ni Turaga ni Penitiko 10 [Pentecost 10] Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegecegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

1. Ena macawa oqo Okosita 5, 2018 eda goleva kina na:

A. Ai Vakamacala lekaleka me baleta na Samuela I kei na II: *Nai matai kei nai karua ni Samuela e dua ga nai vola balavu enai vola vivigi [scroll]. Ea qai wasei ga e muri me vakarawarawataka na kena volai ka maroroi, ka me veirauti ka rawarawa na kena wiliki. Na vuna e kune vakawasoma kina na yacai Samuela ni sa baleti ga koya ga nai vola. E rairai beka ni a vakaitavi ena kena volai nai vola ena 1375, se 1220 BC/BCE. E nanumi ni levu na lewenivola ea vola ko Samuela, ia eso na tikina e vakaitavi kina ko Necani na parofita kei Kata [I Veigauna 29:29]. Nai naki ni vola me volai kina ni a otioi ni Dauveilewai ko Samuela, [nai balebale ni yacana: sa vakarorogo Vua na Kalou, I Samuela 1:20]. E a tukuna na veisau levu ea yaco mai na Nona veiliutaki na Kalou [theocracy], ki na nodra a kerea na Isireli mera sa vakatui [monarchy]. Ia e dei tu ga na nodra vakabauta ni nodra Kalou ga ko Jiova ka veiliutaki, i ka sai Koya talega na nodra Tui. Ia, me dua ga na tamata me vakayacora nai tavi ni veiliutaki se nai tavi vakatui me vakataki ira na vo ni veimatanitu ka ra tiko tikivi ira. Dina ga nira sa vakatui, ia me dei tu ga na nodra vakaliuca na Kalou. Ko Tevita na Tui sa duidui sara mai vei Saula nai matai ni tui. Nai matai ni tui ko Saula ea tekivu vinaka, ka sa dau vakarorogo Vua na Kalou. Ni sa toso tiko na gauna sa sega soti sara ni vinaka na nona veiliutaki kei na nona veiwekani kei na Kalou ko Jiova. Na gauna ni nona tui ko Saula sa duatani sara mai nai vakarau ni tui rogo ka dokai ko Tevita, ka sa nodrai nuinui na Isireli. Mai vei Tevita sa yavutaki kina na nodra bula ena kena buli cake na vakasama vakaMesaia me vaka era a parofisaitaka mai na parofita, ka vakakina ko ira nai apositolo, ka sa mai vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa lako mai ena kawai Tevita. Sa matata sara ena vakasama vakaJiu ni ra namaka tikoga e dua na Mesaia me mai veisereki, ka ra sa waraka tikoga oqo. Sa matata sara, se kenai balebale nira sega ni vakabauti Jisu ni sai Koya na Mesaia era namaka. II. Ke tiko na nomu gauna mo wilika kece nai vola nei Samuela ka rogoca kina nai talanoa ni Nona cakacaka na Kalou, ka vakayagataki ira na Nona tamata me yaco kina na Nonai naki. Vakatotolo ga na wasei ni I Samuela: 1-7: Sa baleta na bula nei Samuela, kei na nodra ravuravu na meca, kei na nodra kerea na Kalou me vukei ira. 8-15:35: Sa buli Saula me tui ko Samuela, kei na nodrau vakaitavi vata na tui kei na luvana ko Jonanaci enai valu. Ia, ea sega ni taucoko na nona vakarorogo Vua na Kalou na tui ko Saula. 15:35-31:13: Ea buli Tevita me Tui ko Samuela, ea sega ni bau kila ko Saula na veibuli ea yaco oqo. Ea tekivu me rogo ko Tevita ena nona a vakadrukai Koliaci na qaqa ni Filisitia. Ka sa rogo vakalevu ko Tevita ena nona veiliutaki enai valu, me vaka ni sa dauqaqa ena nona ravuravu, ia sa sega ni daurogo levu ko Saula. Sa siqema ko Saula ni sa rogolevu mai ko Tevita me vaka na nodra dauseretaka voli na goneyalewa ni Isireli: 'Sa vakamatea ko Saula e 1,000 na meca, ia sa vakamatea ko Tevita e 10,000 [na udolu] na , [29:5]. Sa dro voli ko Tevita mai vei Saula, ka kauti ira yani na nonai lawalawa ki Filisitia. Erau a vakamatei ko Saula na tui kei Jonacani na luvana ena nodra veivaluti kei ira na kai Filisitia.*

Sa dei tu ga na lewa ni Kalou ena veika me baleti Tevita, ko ya me sa tui Isireli. Ea kaya na Kalou vei Samuela, 'Au sa cati Saula ka'u sega ni vakatara me tui tikoga e Isireli. Kakua ni yalobibi tiko me baleti koya, lako vei Jese ena koro ko Peceliema baleta ni'u sa digitaka e dua vei ira na luvena me tu,i' [I Samuela 16:1]. Sa yaco na veika vereverea ena vuvale vakatui nei Saula. Ena dua na yasana: sa kune kina nai vadi vuni, vere ca, kei nai vadi lawaki vakapolitiki me vakamatei Tevita ka me tui tikoga ko Saula. Ena yasana kadua, na nodrau lomani Tevita na luveni Tui, ko Jonacani kei na nona domoni Tevita ko Maikali, me vaka ni a yaco me watina. Ena Nona a cati Saula na Kalou sa kauta tani mai vua na Yalo Tabu, ka a kenai sosomi na yalo velavela, sa dua nai tinitini vakaloloma dina. Sa soli vei Tevita na Yalo Tabu, ka sa nonai varagi na vakabauta na kaukauwa ni Vosa ni Kalou me veiqaravi kina ena gauna dredre e donumaka tiko kei na gauna sa tui kina. Sa rauta me qaqa ena nona valuti Koliaci, ea kaya ko Tevita, ena Same 9:9-20, "Au na vakavinavinaka vei Jiova ena yaloqu taucoko; au na tukuna kecega na Nomuni cakacaka e veivakurabuitaki." Sa oti eke ko Saula ka sa vakavakarau na tui rogo ka dokai ko Tevita, na nodrai nuinui na Isireli. Sa raici Tevita na Kalou ni ko koya sa 'yalovata kaya,' se vaka na lomana; I Samuela 13:14, se ena Cakacaka 13:22 'Au sa kunei Tevita na luvei Jese, a tamata sa vaka na lomaqu...' III. Nai ka II Samuela nai tomani ga ni I Samuela ka sa baleta ga na veiliutaki nei Tevita na Tui. Ni sa mate ko Saula era a digitaki Tevita na Juta me nodra Tui. Ia, ena loma ni 7 na yabaki e rau veivaluvaluti kina ko Tevita na Tui Juta kei Isiposeci na luvei Saula na Tui Isireli, [10 na yavusa]. E muri ga ea qai yaco me sa nodra tui kece na Isireli cokovata ko Tevita. Sa kabai Jerusalemi ko Tevita ka kauta kina na Kato ni Veiyalayalati; ea buli Jerusalemi me koro turaga e Isireli, ka vakatokai talega me Saioni se na Koro i Tevita. Sa nanuma ko Tevita me tara na vale ni soro, ia ea lewa ga ko Jiova me tara na luvena ko Solomone. Sa yalataka ga vua na Kalou ni na tui tawamudu ko ira na nona kawa [na vakasama eda sa vakayagataka na Lotu VaKarisito me baleti Jisu na kawai Tevita]. Ea valuti ira kece na nona meca ko Tevita ka qaqa kina. Ena dua nai valu ogo e sega ni a lako kina, ka a temaki ni a raica na luvawale nei Pacisepa na wati Uraia; ea qai yaco e muri me watina ni sa bukiveretaka me vakamatei ko Uraia na watina. Sa cala e mata ni Kalou ka yacovi koya na kenai totogi ka tara nona kawa. Se sa sotava ko Tevita na veika dredre e vuqa ena nona matavuvale ka sai sau ga ni nona talaidredre Vua na Kalou. E dua na luvei Tevita ko Amoni ea kucuva na luvena gone yalewa ko Tema na ganei Apisalomi, ka a qai vakamatei kina ko Amoni ena ka ea cakava. Ko Apisalomi e vuaviritaki tamana ko Tevita, ia ea qai mate e muri enai valu [ko Apisalome]. E sega ni tamata dodonu vakaoti ko Tevita, ia sa tu talega na nona malumalumu, sa lomani koya tikoga na Kalou ka vakayacora tikoga Nona vosa ni yalayala ni na tawa mudu me na tui na nona kawa, [7:11b-14, wilika vinaka na tikina ogo]. Na Kalou ga sa tukuni Tevita ni 'tamata e vaka na lomaqu...' edua e voleka Vua, [I Samuela 13:14; Cakacaka 13:22]. VI. Vakadikeva mada na veivakasama ogo: Mai vei Tevita ea yavu ni nodra bula ka sa buli cake kina na vakasama vakaMesaia, me vaka era a parofisaitaka ko ira na parofita kei ira nai apositolo ka vakadeitaka na Lotu vaKarisito ni sai Jisu ga sa kawa mai vei Tevita. Sa dau divi tu me yaco tale mai na gauna 'koula' me vaka na gauna nei Tevita, oqori na nodra nanamaki na Isireli, ka ra namaka tikoga me yaco mai na Mesaia. Koi keda na Lotu VaKarisito sa dua tani na noda wilika ka vakadewataka nai VTM kei nai VTV. Sa matata sara ena vakasama va Karisito ni sai Jisu sa vakayacori kina na parofisai ni Mesaia, ko Koya sa mai veisereki ena veivesuki ni valavalaca. Ena veimacawa sa oti yani eda raica mai kina ni tamata, se dua e veiliutaki ni sa lutu mai na liga ni Kalou ena tini ga e na vakaloloma, beci kei na mate. Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota, kei na kena guilecavi vakadua sara na ca ea caka vei keda. Ni yaco mei vakarau ni noda bula na vosota, kei na noda kauwaitaka ga na veika vinaka, [positive and not negative] ena noda veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia vei keda edua na kaukauwa levu, kei na galala meda nanuma ga nai tavi ka sega na vuvu kei na lomaca meda vakaoti gauna kina. Me sa noda ga na galala kei na vakacegu meda dauveiqaravi vinaka kina. Sa kenai lutua ga na dina ni noda vakabauta ka vakaraviti keda ena kaukauwa ni Vosa ni Kalou me vakataki Tevita, sa rauta vinaka me kaya na Kalou me baleti Tevita, 'sa vaka na lomaqu'. V. 1. Meda vakadeitaka na vakaloloma levu e yaco vua e dua sa lutu mai na liga ni Kalou, ko veiliutaki tiko se tivanua ga. Mai na bula nei Tevita eda vulica kina na veivakalougatataki e yaco ena bula dauvosota: guilecavi vakadua sara na ca e caka vua. 3. Sa yaco mei vakarau ni nona bula na vosota, kei na nona kauwaitaka ga na veika vinaka ena nona veimaliwai kei ira na tamata, ena totoka ka mana na bula. Nai vakarau ni bula vakaoqo ena solia edua na kaukauwa levu, kei na galala me nanuma ga nai tavi e vinaka kina na veiqaravi.4. Sa sega ni vakaotia nona gauna me vuvu se lomaca se kakase tiko. Nai vakarau ni bula lomaca sa kana e loma se kana vaka na yavato ka vakagaga na bula. Ena totolo kina na mate vakayago kei na mate vakayalo. 5. Mei takele ga ni bula na vakabauta na Kalou me vakataki Tevita. 6.Sa sega walega ni baleta na veika vakayalo na nona bula dodonu ka dina e dua e veiliutaki e vakaliuca tiko na Kalou, sa tara talega na vei ka ni bula vakayago. Na Kalou sa kauwaitaka na veisaqata ni bula kece. 7. Veitalia ga na bai dredre era viria na tamata ka ra nanuma ni tudei, sa rawa ga ni basuki ke dei tu na vakararavi kei na vakabauta na Kalou.Sa sega ni dua na ka e dredre vua na Kalou! 8. Sa bibi vua na dauveiliutaki vinaka, me digitaka donu nai vakarau ni

nodra liutaki na tamata, tikotiko e veiganiti, kei na dei tu me usutu ni veika kece ga na Kalou. Sa sega ni guilecava na nona vakacaucautaka ka vakavinavinakataka na Kalou. 9. Meda vaka bibitaka ka vakadeitaka tale na vakasama cecere taudua ka bibi meda kila e voqa ena rua na tiki ni VT me baleta na nona raici Tevita na Kalou: ko ya ko Tevita na luvei Jese ‘sa vaka na lomaqu,’ [I Samuela 13:14 kei na Cakacaka 13:22]: ia sa tamata tikoga ka tu vua nai vakarau ga vakatamata vakataki keda eda na raica enai talanoa tarava era. 10. Sa kauta ko Tevita na Kato ni Veiyalayalati ki Jerusalemi, me sa la’ki vakatikori vakadua kina. Sa koro turaga ko Jerusalemi, se ko Saioni se baleta ni sa koro turaga sa vakatokai talega me Koro i Tevita. [E muri sara ni tukuni ko Jerusalemi Vou se Saioni Vou sa nanumi kina na Lomalagi Vou kei na Vuravura vou, na Koro ni Kalou, na bula vata kei Jisu se bula tawa mudu]. 11. Ena gauna ogo sa ruru mai kina nai valu, se sa vakacegu na tuvai valu, ka sa gauna me tuvai vakamatau kina nai nona veiqaravi vakatui. Eda sa raica talega mai na nonai naki cecere me tara na valei Jiova. Sa vakaraitaka vua na Kalou mai vua na parofita Nacani ni na sega ni na tara na vale me maroroi kina na Kato ni Veiyalayalati. Sa dusia ga ko Jiova [Yawe], na Kalou ki vua ni na tara ga ko Koya na vale nei Tevita me tawa mudu [House of David to be eternal]. Ia, na vale ni Soro e a qai tara na luvena ko Solomoni.

Nai ka II Samuela 11: 26-12:13a [wilika na 11:1-12:31]: Sa kauwaitaka vakalevu ko Tevita na nodrau veiwekani kei na Parofita ko Nacani, me vaka ni dau gadreva vakalevu me cakava na loma ni Kalou ena veigauna kecega. Sa tu na nanuma vakatamata se vakatui nei Tevita me baleta na nona veiqaravi. Ia, ena so na gauna e dau veicalati kei na nanuma nei Yawe [Yahweh, na vosa vakaIperiu, ka yaca ni Kalou, e kau mai na vakadewa vaka Jamani Jahweh, ka vakavavalagitaki me Jehovah ka vakaVititaki me Jiova -- Kalou], se nai naki nei Yawe ka dodonu ga me dau kerei vakasala vua na parofita ka me dauvakadewataka na loma i Jiova vua. Ni vinakata ko Tevita me tara na vale ni soro, taumada e duavata kina na parofita, ia ni masulaka vei Jiova, sa vakasalataki Tevita tale na Parofita ena siga tarava ni sega ni vakakina na loma i Yawe [Kalou]. Sa dodonu me tu vua na Parofita na yaloqaqa me tukuna vakadodonu vua na Tui na loma i Jiova [Yawe]. Me vaka ni sa tu vua na Tui na lewa ni bula kei na mate, e rawa me vakamatea na parofita ni saqati se veicalati na nodrau nanuma! Ia, sa kila na Parofita ni sa ka bibi me dauvakarorogo Vua na Kalou mai na nona vakarorogo vua na tamata, ka veitalia ga ni tamata ko ya sai Tevita na Tui. Ni sa oti e dua na yabaki na nona tui tiko ko Tevita, *sa tekivu me curumi enai valavala kei nai tovo ni dua e tu vua na kaukauwa se lewa.* Sa tekivu me rawai ena leqa lalai eso, ia, e sega ni bau raica rawa ni sa leqa na ka ea cakava! Ni sa sega ni donu Vei Yawe [Kalou] na nona bula na Tui, sai tavi ni Parofita me vakadewataka na vosa ni Kalou vua, [*raica na Cakacaka 4:19 na vosa nei Pita kei Joni ni bibi na vakarorogo kei na talairawarawa vua na Kalou ka sega vua na tamata se na veiliutaki ni tamata, ena lotu, vanua kei na matanitu se politiki*]. **II. E rawa ni savasava tu na loma ni vale se na bula e sau, ka rawa**

ni dua nai boi ca e tikoga e vale. Nai boi oqo e vakavuna na kena boi ca na vale taucoko baleta ni tiko e loma. Sa totoka na bula nei Tevita e sau, ia sa boi ca tiko na bula e loma. Vei Tevita sa matau mai na boica nai boi ca oqo ka sega ni dua na kena ca vua, sa dua na watina vou kei na luvena...sa nanuma ni sa daumaka na bula. Ia sa dodonu ga me tukuni tale vua na nonai lakolako, nona kacivi kei na nona veiliutaki, nai lesilesi ni Kalou! III. Nai talanoa ni Lami lailai, maroroi ka daulomani, sa dua nai talanoa rawarawa ka rawa ni vakayagataki mei tukuni vei ira na gone lalai [lullaby], me vakaoqo, “Tikotiko kina e dua na tamata dravuadravua...” Ea talanoataka na Parofita vua na Tui, e dua e kila vinaka na vakatawa sipi kei na nodra bula na sipi. Nai talanoa sa matata vinaka, ni da rogoca eda sega ni taleitaka na ka ea vakayacora na tamata vutuniyau o koya e levu tu nona sipi. A qai laki kauta tani se kocova na sipi lomani e duabau ga nei koya na tamata dravuadravua, ea vakamatea me kena na nona vulagi. Sa dodonu sara me cudru waqawaqa na Tui ka vakarota me vakamatei na tamata vutuniyau, ka me sauma vakava na veika e kauta laivi mai vua na tamata dravuadravua. III. Sa waraka na Parofita na gauna dodonu ka veiganiti me kaya kina vakamatata vua na Tui, “*Sai kemuni na tamata ko ya!*” Qai kidava na Tui sa bera, ka ni sa coko ena vakasama ni talanoa ko ya, sa kila sara ga na nona cala kei nai balebale ni talanoa; ia, sa veivutuni ka sa vosoti koya na Kalou. *Na Same 51 era a kere veivosoti ko Tevita kei na Same 32, na nona reki ni sa vosoti.* Ena gauna oqo ni berabera se malumalumu na toso ni noda misini ni veivosaki [phone] eda vakatotolotaka me dua tale na ‘app’ vou; ni coba ga sa toso vinaka tale...ko Tevita e gadreva e dua na ‘app’ vou. Rogoca sara! Sa sega ni mate na Tui, ia sa tatara sara ki na nona bula, na nona matavuvale, ena nona veiliutaki ena veika ca ea vakayacora oqo: 1. Sa kauta ga ko Uraia nai vola nei Tevita na Tui vei Joape, nai vola ka matata kina ni sa nakiti se bukiveretaki na nona bula ka me vakamatei. Sa labati Uraia me galala kina ko Pacisepa na watina. Sa vakamawe na laba oqo me meca ni nona veiliutaki [13:26-30;18:14-15; I Tui 2:23-25]; 2. Valuti koya na nona kawa, se na luvena ko Apisalome [15:13]; 3. Sa lasa na watina ena matana votu, ka sega ni vunitaki me vaka na ka ea vakayacora vuni [16:20-23]. 4. Sa mate nai matai ni luvena vata kei Pacisepa [12:18]. 5. Sa vosoti Tevita na Kalou ena vuku ni cala ea vakayacora. Na valavalaca oqo sa vosoti kina ka sega ni mate, ia ea vakamawe vua nai valavalaca ea cakava, ka sa na qai sauti ira ga na nona kawa mai muri. 6. Sa

veisau na bula nei Tevita, sa coba e dua na ‘app’ vou. Sa vosoti koya ko Yawe ka vakavoui koya me yaco me me vaka na tamata ‘sa vaka na lomaqu’...sa dua na bula vou [wilika na i I Joni 1:9]. *Ko Yawe sa vosoti keda ka vakasavasavataki keda. Sa vakalesui tale mai na veiwekani kei Yawe se Jiova ena cakacaka loloma sa mai vakayacora ko Jisu, sa mai mate ena vukuda ni sa lomani keda ka solia vakailoloma vei keda na bula, ia na bula tawamudu. Sa totoka ko ya, ia ena yasana ka dua, sa dua sara na ka rerevaki ke sega na veivutuni: ‘sauti keda ga nodai valavalala, se ‘lutu na nui ka lutu ki vuna’! Na veika ca eda vakayacora ni kua, me tusanaki sara, ia keda vunitaka lo voli ga meda kila ni rawa me tatara yani vei ira na luveda se makubuda mai muri.*

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro[Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani tu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Mai nai II ni wasewase ni Same 42-72, wilika sara na Same 51 era.*

I. Same 51:1-12 [wilika kece]: *Sa na uasivi ke ko vakayagataka e dua na gauna mo wilika na veitikina yadua, ka raica vata kei na nomu bula, se na bula ni vavakoso lewe ni soro [ogo na vosa ea vakayagataka ko Joni Oniti enai vakadewa ni nonai VTV me baleta nai ‘vavakoso lewe ni lotu’ ka dusia ga ni ko ira nai ‘vavakoso lewe ni soro,’ ko ira sa ‘soro’ oti tu vua na Kalou; era sa vakai oti , ka sa musu tu na nodra bula vua na Kalou. [Ogo e dua na vakasama vinaka meda veivosakitaka!]. II. Ogo na Same e vakamacalataka*

na vakatutusa nei Tevita na Tui ena nona sa kila na nona cala ena ka ea cakava vei Uraia, me baleta na nona a butakoci Pacisepa na watina, ka vakamatea sara, me vaka e tukuni enai talanoa e cake, II Samuela 11:1ff. Ea kerea Vua na Kalou na Nona veivosoti kei na Nona yalololoma ka me vakasavasavataki ka vakavoui kina na nona bula. Oqo e dua na masu ni vakatutusa vinaka, meda dauvakayagataka ena noda vakatusa na nodai valavalaca kei na noda kerea Vua na Kalou na Nona veivosoti kei na Nona veivakavoui. III. Sa matata vakasigalevu ni sega ni dua na ka e vunitaki Vua na Kalou, ka sa tevuki tu e matana na veika kece me baleta ni noda dui bula na tamata yadua. *Na veika kece eda vakayacora ena tikina vuni ka da nanuma ni na sega ni kilai, ena ceburaki ga mai ena dela ni vale.* Sa talei kina na noda tukuna na ka dina, dodonu ka savasava baleta ni Kalou oqo e kaya tikoga vei iko se vei au, ‘Sai kemuni na tamata ko ya’! Na Dina se na Lasu ena sega ni vunitaki rawa, ena laurai ga ena dua na siga! VI. Na Same oqo sa dusi Jisu ena Nona mai vakaraitaka ka vakayacora sara ena Nona bula na loloma levu kei na veivosoti levu ni Kalou vei keda kece sara ni da lesu yani Vua ena yalo e veivutuni.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola ki Efeso: *Ko Efeso e dua nai kelekele ni waqa ena Ra kei Esia [Turkey ena gauna oqo]. Ena gauna nei Paula, o Efeso ei ka va ni koro levu ena matanitu ko Roma. E dua na koro makawa ni qaravi kalou vu yalewa ko Atemisi [Artemis], raica na Cakacaka 19. E veiqaravi tiko mai Efeso ko Paula me rauta e tolu na yabaki, me vaka e kune ena Cakacaka 19-20:1ff, mai Efeso kei na nona sota kei ira mai Efeso ena koro ko Miletusi...sa dua na sota ni veivakayaloqagataki ni kila ko Paula nira na sega tale ni na qai sota. Dina ni veiletitaki ena kena duidui mai nai vola eso nei Paula; ia sa matata ni vola eso ea volai ena nona a veilakoyaki voli ko Paula. Nai vola ki Efeso e volai e vale ni veivesu, e levu tu na gauna ni dabe, wili VT, vakasama, masumasu ka volavola. Sa macala ni vola nei Paula oqo ea volai ena gauna ni nona tiko vakavesu mai Roma ni rauta na 60 AD/ACE. Ea soli vei Tikiko me kauta ki Efeso. Era vakaivotavota talega na veikoro volekati Efeso enai vola raraba oqo. Nai voli mai Jaina [silk], se mai Ijipita sa rairai kele ciri mai Efeso ni bera ni kau yani ki Roma. Nai naki ni vola oqo me vakayaloqagataki ira na lewe ni lotu mai Efeso ena nodra vakabauta. Raica vinaka nai vakamacala, se na saumi ni taro, se cava nai vavakoso lotu [church], kei na kenai naki ka ni sa Yagoi Karisito [Body of Christ], sa vakasama bibi oqo [Efeso 4:4-6]. Raica totolo na Efeso: Vakabula ni veitavaki[1:1-2]; Sa kauta mai ko Karisito na veivakalougatataki vakayalo [1:3-3:21; Na bula vou ni Duavata na tamata, vavakoso lotu kei Karisito [4:1-6:20]; Na kenai tinitini, na vakamoce ena yaca ni Turaga ko Jisu [6:21-24]. Oqo e dua nai vola totoka ka sinai ena vakasama vuku vakayalo ka mo wilika vinaka sara.*

I. Ena Efeso 4:1-16: Sa vakadeitaka ko Paula mera vakananuma na kai Efeso na dredre ni veika era dausotava me vaka na bula dredre, na nodra a vesuki tu enai valavala ni bula makawa, ena gauna era a tu kina ena butobuto. Era ‘tawili,’ se ‘tawaokati,’ baleta ga na vakaloloma ni nodra bula makawa ni sa bera na kauveilatai. Mai na bula vesuki ena gauna makawa se bobula ki nai valavala ca sa veisau ki na dua na bula galala, bula vou ni oti na kauveilatai. Era sa vakadinadinataka na kena duidui: era sa mai bulataka se e ra sa mai sotava na veika talei, na veivagalalataki, na veisereki, na rarama kei

na bula vou. Era sa mai vakadinadinataka ena nodra sa mai vakabauta na cakacaka nei Jisu ena kauveilatai. Na Taro era taroga mai Efeso: *Ena rawa vakacava na veivakaduavatataki ena vukui Karisito?* Era sa vuki na Jiu mera Lotu Vakarisito ka ra kauta tikoga mai na nodrai vakarau ni lotu vaka Jiu mera muria talega na kai matanitu tani, *sa dodonu li ko ya?* Sa vakaevei ko ira era kai matanitu tani, ea rawa vakacava mera nei Karisito? Mera muria li na sala vaka Jiu, ko ya mera Jiu taumada ni bera nira nei Karisito? II. Eda a kaya ni wase 1-3: Sa kauta mai ko Jisu na veivakaduavatataki ki na vuravura sa kune kina na veivakaduiduitaki kei na veitawasei. Na sala ga ni veivakaduavatataki sai koya na noda vakabauta na Turaga ko Jisu. Ena wase 4-6 sa vakaraitaka ko Paula nai tavi ni tamata lotu Vakarisito me vakatetea yani ki vuravura na veivinakati tale: na tamata ki na tamata, na tamata kei na Kalou. III. Na bibi ni noda kacivi sai koya na noda maroroya nai vakarau va-Karisito e 4 oqo: 1. Na yalomalumalumu: Ko ya na noda vakila nida sa tamata ivalavalaca, na yalomalumalumu ena noda solia na noda bula ki na raramai Karisito kei na lewa ni Kalou. 2. Na yalomalua: Ko Paula ea vakayagataka na vosa ‘praus’ na nodra vakamanoataki, se vakaitaukeitaki na manumanu kila. Eda vaka na manumanu kila e liu, ia na Karisito sa mai vakayalomaluataki keda. 3. Na vosota vakadede: na yalo ka sega ni vinakata na vosota vakadede, ka dausauma lesu na ca ki na ca. Na vosota vakadede, ka sa dausauma ga na ca ena vinaka ni Kalou. 4. Na noda loloma [agape]: Na loloma cecere taudua ko ya, na soli bula ena vuku ni wekamu... ka sa mai vakaraitaki ena Nona mate ko Jisu mai na Kauveilatai. Sa dua nai solisoli talei, ka sa noda talega tamata vakabauta. IV. Na yavu ni Duavata kei na cecere ni Duavata [oneness] [4-6]: 1. Dua ga na Yago: ko Karisito na Uluda, eda sa veitikina ka vauci keda vata na Nona loloma. Na veitokani ni tamata vakabauta, se nai *vavakoso lewe ni soro*, se lewe ni Lotu. 2. Dua ga na Yalo Tabu: na Yaloi Karisito ka sai Cegu *ni vavakoso lotu, se vavakoso lewe ni soro*. 3. Dua nai Nuinui: Eda sa kacivi ki nai Nuinui ki na vuravura sa vakavouya ka vakabula na Karisito, ka vakanamata yani ki na bula vaKalou. 4. Dua ga na vakabauta: E sega ni nanumi eke nai vakavuvuli Vakarisito [Creed], ia na noda vakadeitaka na dina ni noda vakabauta ka yalataki keda vei Karisito. 5. Dua na papitaiso: Dua ga na sala eda curu kina enai vavakoso lewe ni soro [lotu], ko ya na noda *papitaiso [e sega ni dua na vosa vakaViti vinaka, nai balebale ga ni papitaiso na ‘sisili tabadromuci. E so na matalotu era*

vakayagataka na ‘tabadromuci’ ka so era vakayagataka na ‘kureitaki na wai’, e duidui nai vakavuvuli ena veimatalotu ena tikina oqo. Na vakasama ni vakacurumi enai vavakoso lotu ena i VTM era vakayagataka ga na veisau ni bula, me vaka eda raica ena veisau e loma ni tamata ka laurau ena veisau ni veiliutaki nei Mosese ki vei Josua...ko ira na Jiu na cilivi, ko Jisu e mai tomana nai vakarau nei Joni na Dauveipapitaisotaki, ko Paula sa vakabibitaka ga na ‘vakabauta’. E dua na ulutaga vinaka me veitalanoataki]. 6. **Dua ga na Kalou, na Tamada:** Na Kalou oqo sa voleka ka Dauloloma, ka sa **Tamada, na Tama ni gauna tawamudu!** Sa tekivu vei keda na Kalou oqo ka qai tarava yani na Nona lewa na ka kecega, curuma na ka kecega, ka tiko tawamudu kei keda yadua. V. **Nai Solisoli ni loloma [7-10]:** Sa goleva ko Paula nai **tavi** ni soqosoqo lewe ni lotu [*veitokani ena vakabauta, sei soqosoqo lewe ni soro*]; ka tekivu ena nona vakadeitaka ni solisoli yaga kecega era sai solisoli loloma ni Kalou, me vaka e vakadinadinataka ko Paula, mai na Same 68:18. VI. Ko ira era sa vakalesilesi [11-13] ki na lotu sa soli vei ira nai solisoli: **nai apositolo, parofita, dauveivakatisaipelitaki, nai vakatawa kei na qasenivuli.** Ni cavuta oti ga ko Paula na vakalesilesi sa vakaraitaka nai naki ni veilesilesi oqo, ko ya mera **Dauveiqaravi** [diakonia]. Ni ra yaco me Dauveiqaravi dina, sa na vukea ga **na duavata ni soqosoqo lotu** mera yacova kece sara “ ena noda lomavata ena vakabauta, ka kila sara na Luve ni Kalou, meda tautauvata kei nai vakarau ni tamata dina, ka sa sinai sara vei Karisito.” Sa kenai balebale ko ya ni tubu cake, se titobu na noda bula vakayalo, sai koya ko ya na noda veikilai kei Jisu Karisito. VI. Sa tarava na noda tubu cake vei Karisito, [14-16]. Eda sa sega ni vagonegonea tikoga, ka sega ni veiciriyaki, se coriti ena vakavuvuli tani eso, ia eda sa **yakawakana, se sema vei Karisito** ka tudei, eda sa kadre ka tubu cake ena noda veilomani vakaikeda, ka vakauasivi na noda lomana na Karisito.

D. Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni 1 ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna koya ni ko Jisu na “Vosa” ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega [1:3, 4] Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa kacivaka ni ko Jisu na “Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura” [1:29] Ni sota kei Jisu ko Filipe sa kilai Jisu ni ko koya “sa tukuna ko Mosese kei na parofita” 1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ‘ na Luve ni Kalou, na Tui kei Isireli” [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabuitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na ‘wai sa tovure kina bula tawamudu’, na marama ka vesuki ni valavalaca tiko, ko Lasarusua ka vakaturicake tale mai na mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Mosese se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya “Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa oqo ni ‘Koi au na madrai ni bula’[6:35]; “Koi au na rarama kei vuravura” [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]” koi au na vaini dina [15:1]. 3. E 7 na cakamana e vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni

vakayacora me cakamana ga, ia sa vakayacora mei ‘vakatakilakila [signs] ni ko Jisu sa Luve ni Kalou. Nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko koya e vakataki Tamana, sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19]ka vakataki Tamana sa solia na bula vei ira e vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni nona volavola mai vei iratou na Gosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke]. Sa dau balavu na veitalanoa kei ira eso, ka kenai naki me tukuna se ko cei ko koya kei na naki ni nona lako mai. Sa levu na veika vinaka sa veivakavulici kina ka vakabibitaka e tolu na ka bibi oqo: ni ko koya na sala, na dina kei na bula [the Way, the Truth and the Life 14:6] ka sega ni dua ga na sala ia ko koya na sala [not a way but the way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavola? Me rawa ni vakabauta na tamata, “ia sa volai oqo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta” [20:31] E rawa vakacava na veika oqo? Ko ya na taro nei Nikotimo, “Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaoqo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu.” [3:16]. 6. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa, na tisaipeli se Apositolo. E vola nai vola tale eso [Joni 1,2,3] okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusalemi ena 70 era kaya e so, ka so tale era kaya ni a volai rauta beka na 85-90 AD/ACE ni bera nona kauvakavesu ki na yanuyanu ko Patimo.

I. Joni 6:24-35: Eda lesu tale ka vakasamataka nai naki ni vola nei Joni [20:30-31], ko ya meda wilika ka vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, ni da vakabauta sa soli vakailoloma vei keda na bula tawa mudu. Eda goleva tale na lesoni vata ga ena Marika ena macawa sa oti, [Raica na Marika 6: 30-44; Maciu 14:13-21; Luke 9:10-17]. Ea takosova na drano mai Kalili [Taipiria se Kanesareti] ko iratou na tisaipeli, ia era siqema na lewe vuqa ni sega ni a lako vata kei ira ko Jisu. E curu e loma nai talanoa ni nona lako e dela ni wai ko Jisu ka muri iratou na tisaipeli ki Kapenaumi. Mai na vanua ni kana ena lima nai buli madrai kei na rua na ika, era a muri Koya yani na lewe ni vanua ena nodra kurabuitaka na cakamana kei na nodra vakabulai na lewe vuqa. Eso na tamata era vakasaqarai Jisu enai naki cala; enai talanoa oqo, era vaqarai Koya ga ena vuku ni veika vakayago [mamau ni kete ena kana madrai], ka sega ena kena vaqarai na ka dina, na Vosa ni Kalou, ko ya ko Jisu, ni sai Koya na “Madrai ni Bula.” II. Na tikina e 28-29 sa dusia vakamatata ko Jisu na ka e dodonu mera vakasaqara, sa kaya vei ira ko Jisu, “*Sai koya oqo na cakacaka sa vinaka Vua na Kalou, mo dou vakabauti Koya sa tala mai ko Koya.” [raica oqo ni salavata kei nai naki ni Kosipeli: Joni 20:30-31]. Eda kila tiko ni naki levu nei Joni me ra raici Jisu ena i vakatakilakila [signs] sega ena cakamana [miracles]. III. Era veileti tale na Jiu ka ni vovodea ga nai tovo ni nodra rai ka ra kaya ni ko ira na qase [Isireli] ea solia vei ira na mana mai veikau. Sa vakadodonutaka ko Jisu ni Kalou ga ea solia na mana mai veikau. Sa qai vagolei ira ko Jisu ki na Dina Vou, ko ya ni sai Koya ga na Madrai ni Bula, “*Turaga solia vei keimami na madrai oqori,*” era kerea na lewe vuqa; sa kaya ko Jisu, “*Koi au na madrai ni bula: ko koya ena lako mai vei au ena sega ni viakana: ia ko koya ena vakabauti au ena sega ni via gunu tale.*” Vakasamataka vakavinaka e rua na tikina bibi oqo: ‘sa lako vei au’, lako mai vei Jisu ko na vakamamautaki mai vua na Madrai ni Bula, karua: sa vakabauti au se Vakabauti Jisu ko na sega ni vua gunu tale [wilika na Joni 4:10-15 me baleta na Wai sa tovure ki na bula tawa mudu a yalataki vua na*

yalewa ni Samaria], Na ‘sa’ ena gauna sara ga oqo [now, present] e sega ni ‘a’ [past] se ‘ena’ [future] Sa dusia ga vei keda na dina, ni sai Jisu ga na Madrai ni bula, kei na Wai ni bula. Na sala ga me da kania ka gunuva kina ko ya meda vakabauti Jisu me noda Turaga kai Vakabula. Na kenai vakananumi, se vakatakarakara e vakarota ko Jisu meda dau vakayacora, ko ya ena noda vakayagataka nai Vakayakavi ni Turaga. Oqo e sega ga ni ko koya e vakayacori e vale ni Lotu, o keda vakavuvale sara ga e rawa nida vakayacora ena veigauna kece eda dau kana kina, vakarua se vakatolu se vakava e na dua na siga!

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena vaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc. se cava na kenai balebale /vaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo